

humanitas



Opbouwwerk: inkapseling of democratisering is een kritisch historische schets over de beleidsontwikkeling van het opbouwwerk in Nederland (pag. 25, e-v.).

Levrouw Treurniet-Wiersma uit Den Haag reageert op het artikel 'Groepsmaatschappelijk werk voor bejaarden' aan de heer Droste in het februari-nummer (pag. 28), waarna aan dhr. Droste de gelegenheid gegeven is een antwoord te schrijven.

'Jou hoort u 't eens van een ander' is een artikel van de hand van dhr Van Grootheest over de welzijnsraden, vooral toegespitst op de vraag of het radensysteem wel doelmatig genoemd mag worden (pag. 30).

Dhr Hakkenbroek m.w.a. in Overijssel, schrijft iets over de ervaringen opgedaan met schaalvergrotingsgesprekken op plaatselijk en regionaal niveau (pag. 32).

tot slot worden twee pagina's gewijd aan het 'drugprobleem' (pag. 34).

Overal wordt de aandacht gevraagd voor wat korte informatie en niet te vergeten de rubriek 'Onze tijd'.



Uitgave van de Nederlandse Vereniging voor
Maatschappelijk werk Humanitas

Redactie: T. van Grootheest, B. W. Droste, H. van Dijk,
A. Hogers, P. H. Hooy en W. Post (red. secretaris).

Redactie-adres: J. W. Brouwersstraat 16, Amsterdam
Telefoon 020-73 94 44.

Opbouwwerk: inkapseling of democratisering

De Memorie van Toelichting bij de rijksbegroting voor het dienstjaar 1971 (M.v.T. '71), hoofdstuk XVI, Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM) is voor het merendeel van de Nederlandse burgers — participanten in een parlementaire democratie — een onbegrijpelijk stuk. Dat is jammer want zo zal hij nooit een duidelijk idee krijgen waar de minister naar toe wil met haar beleid. Toch is er nog een andere manier voor de burger om één en ander te weten te komen en we nemen daarbij aan dat hij de duimstok kan hanteren om de lengte van ieder hoofdstuk van de M.v.T. '71 te meten. De inleiding is 1,58 m lang, Culturele Zaken 3,88 m, Volksontwikkeling 3,98 m, Maatschappelijke Ontwikkeling 6,90 m, Bijstand 2,03 m, Bijzondere Regelingen 0,68 m, Internationale Betrekkingen 1,05 m, wetgeving 0,15, en tenslotte Ministerie 0,44 m.

Wat is samenlevingsopbouw.

Nieuwsgierig geworden door de grote lengte van het deel Maatschappelijke Ontwikkeling begint onze burger te lezen. De 9e zin levert hem al moeilijkheden op; daarin staat het woord opbouwwerk en dat moet dan nog 'ge-evalueerd' worden. Een regel of 30 verder leest hij iets over 'samenlevingsopbouw' en dan geeft hij het maar op. Er zal een deskundige bij moeten komen die hem vertelt dat wil men iets te weten komen over bv. de samenlevingsopbouw — men kan volstaan met de eerste zeven paragrafen van het deel Maatschappelijke Ontwikkeling — dat is dan altijd nog 4,51 m, langer nog dan welk deel ook — en dat de algemene inleiding (1,58 m) daar eigenlijk bij hoort. De Nederlandse burger zal, als hem dat wordt verteld braaf ja knikken, want hij heeft in de inleiding iets gelezen over het Nederlands Instituut voor de Maatschappelijke Opbouw en verder nog over inspraak, participatie en zelfwerkzaamheid.

Dat laatste komt hem bekend voor want hij heeft zijn duimstok nodig voor het aanleggen van een douchecelletje in zijn woning. Hij laat verder de MvT en de samenlevingsopbouw voor wat zij zijn. Hij mist hiermee de kans te vernemen welke mogelijkheden hem geboden worden om behalve te werken aan zijn huis, ook nog te sleutelen aan de samenleving. Een nadere beschouwing van de Algemene Inleiding en een gedeelte van het hoofdstuk Maatschappelijke Ontwikkeling leert nl. dat de samenlevingsopbouw mogelijkheden biedt tot participatie, inspraak en zelfwerkzaamheid van de bevolking bij de vormgeving aan zijn woon- en leefmilieu.

In de inleiding van de MvT'71 lezen we ook dat de minister grote waarde hecht aan acties en protesten van o.m. woningkrakers, Dolle Mina's, Kabouters,

studenten en scholieren. Zij concludeert uit al deze sociale acties 'dat een belangrijke fase is ingetreden in het maatschappelijke en culturele leven. Zij acht het zelfs waarschijnlijk, dat de veranderingsprocessen welke zich thans aan ons voordoen, wellicht in betekenis gelijkwaardig zullen blijken te zijn aan die historische gebeurtenissen en processen, welke leiden tot het ontstaan van de parlementaire democratie en van de industriële maatschappij'. Die veranderingen zullen leiden tot de uitbreiding van de democratie van het politieke vlak naar andere terreinen van het maatschappelijke leven. Dit is dan de fundamentele democratisering; de samenlevingsopbouw — tot aan de begroting van 1969 opbouwwerk genaamd — is één van de middelen, zo niet het belangrijkste — om dit doel te bereiken. Om enig inzicht te krijgen in de tegenwoordige stand van zaken in de samenlevingsopbouw en het beleid van CRM ten aanzien van deze werksort kan het best vanuit de MvT'71 teruggedeneerd worden naar de jaren vijftig, waarin op systematische wijze aandacht aan het opbouwwerk besteed wordt.

In de MvT'71 wordt genoemd het opbouwwerk in bijzondere situaties. Men bedoelt daarmee de sociale aspecten van krotopruijing en sanering.¹⁾ Vooral in deze sektor van opbouwwerk-activiteiten moet de oorsprong van deze werksort worden gezocht.²⁾ Het maatschappelijke werk van oudsher, o.m. geoccupeerd met de 'minder-bedeelden in a-sociale buurten' kwam tot de ontdekking dat naast de individuele hulpverlening ook de direkte omgeving van de cliënt — de buurt — de nodige aandacht verdiende. Zo werd het maatschappelijk werk gezien als een 'noodzakelijke voorwaarde voor het goed funktionieren van de gemeenschap'.

Van 'a-sociale buurten' wordt niet meer gesproken, het gaat nu om krotopruijing en sanering. Het beleid is er vooral op gericht te bevorderen dat de verbetering van de sociaal-culturele infrastructuur deel uitmaakt van een systematische aanpak van wijkverbetering. Naast de oude stadswijken die van oudsher het werkkerrein voor het opbouwwerk vormden zijn inmiddels ook de nieuwe wijken onder de aandacht van het opbouwwerk gekomen, omdat het sociale leven daar nog niet tot ontwikkeling is gekomen. Men denke aan de IJsselmeerpolders³⁾ en bv. de Bijlmermeer.

De minister stelt samenwerking tussen gemeentebestuur en de instellingen voor buurt- en wijkopbouw en de plaatselijke organen voor Overleg en Advies (waarover later meer) op hoge prijs, als ook de sociale acties uit de bevolking, die de inspraak op gang kunnen brengen.

In de MvT'71 worden verder nog genoemd de stimuleringsgebieden, maatschappelijk stagnerende gebieden en de nieuwe wijken in vier grote en middele grote steden. Deze aandachtsvelden — behalve het laatste — zijn evenmin nieuw als de eerder genoemde oude stadswijken. In de eerste jaren van het bestaan van het Ministerie van Maatschappelijk Werk was er grote aandacht voor de achtergebleven gebieden van Nederland, later de zgn. ontwikkelingsgebieden genoemd. Ten aanzien van deze gebieden werd een beleid gevoerd om de vestiging van industrieën te bevorderen. Het stond voor het ministerie vast dat industrialisatie grote invloed zou hebben op het leefmilieu in deze gebieden, en het opbouwwerk had de taak om de sociale begeleiding en aanpassing van de bevolking te verzorgen. Die taak was opgedragen aan provinciale stichtingen voor maatschappelijk werk. Ook hier is er weer sprake van een band tussen maatschappelijk werk en opbouwwerk.⁴⁾ Voorlopig als laatste soort noemen we het categoriale opbouwwerk. Dit is het opbouwwerk ten behoeve van minderheidsgroepen die, aldus de MvT'71 een eigen positie innemen in de Nederlandse samenleving, zoals buitenlandse werknemers, vluchtelingen, Ambonezen, rijksgenoten overzee en de woonwagenbewoners. Dit lijstje is in de loop der tijd uitgebreid. De groep, die van oudsher de aandacht geniet

van het opbouwwerk wordt gevormd door de woonwagengewoners; later zijn daar de andere groepen bijgekomen. Het beleid dat het departement wil voeren ten behoeve van deze groepen is kort omschreven gericht op het ruimte scheppen zodat deze groepen zich naar eigen aard en aanleg kunnen ontplooiën. De individuele hulpverlening, hoewel nuttig en noodzakelijk kan die ontplooiing niet bereiken en daarom zou de samenlevingsopbouw de maatschappelijke barrière moeten verbreken. Alhoewel minder duidelijk is hier ook weer een band maatschappelijk werk-opbouwwerk.

Aanpassingsbeleid.

Tot zover de terreinen waarop het opbouwwerk in deze jaren actief is geweest, en hoewel er een zekere verbreding van de aandacht is te constateren — nieuwe stads wijken, een differentiatie van ontwikkelingsgebieden in stimuleringsgebieden, maatschappelijk stagnerende gebieden, waarin grote ruilverkavelingen aan de orde zijn en herstructureringsgebieden en dan nog enkele nieuwe minderheidsgroepen — kan bepaald niet gesteld worden, dat deze zaken de totale Nederlandse samenleving uitmaken. Dat zal toch het geval moeten zijn, wil het opbouwwerk de doelstelling van de samenlevingsopbouw inspraak, zelfwerkzaamheid, en participatie van de gehele Nederlandse bevolking waar moeten maken. Het is dus zaak om naast de werkterreinen van het opbouwwerk na te gaan wat het Ministerie voor ogen stond met het opbouwwerk. Het gedeelte van de MvT'71 dat de woonwagengewoners tot onderwerp heeft is in dit verband zeer instructief. Met wil de woonwagengewoners zo breed en zo intensief mogelijk in aanraking brengen met de mogelijkheden in de hen omringende samenleving. Het op positieve wijze verlopen van dit proces kan overigens in sterke mate worden bevorderd doordat de samenleving de woonwagengewoner, die zich sedentair vestigt, accepteert. Dit is geen beleid gericht op acceptatie van de aanwezigheid van een minderheidsgroep door de Nederlandse samenleving, het is geen emancipatie, het is aanpassing aan de norm dat leven in een huis superieur is aan wonen in een woonwagen. Hoewel is dit een rest van het tot ongeveer 1959/1960 gevoerde beleid, waarin

aanpassing van minderheidsgroepen, van 'anders maatschappelijken' aan de in de samenleving geldende normen en waardenschalen.

Ook met betrekking tot de stimuleringsgebieden voerde men door middel van het opbouwwerk een beleid van aanpassing van de mens aan de veranderingen in het leefmilieu veroorzaakt door de industrialisatie. Men ging daarbij uit van de gedachte dat industrialisatie onkerkelijkheid veroorzaakte. Aan deze opvatting ligt de theorie van de culturele kloof ten grondslag.⁵⁾ W. F. Ogburn de vader van deze theorie, stelt dat veranderingen plaatsvindend in de 'materiële cultuur' in een later tijdstadium veranderingen veroorzaken in de 'immateriële cultuur'. Met andere woorden de technisch-economische veranderingen bepalen de veranderingen in het achterlopende sociale systeem. Het gevolg is aanpassingsproblemen die, als de veranderingen in het sociale systeem te lang op zich laten wachten een serieus karakter kunnen aannemen.

De theorie van Ogburn speelt nog steeds een rol in het beleid van CRM. In de inleiding van de MvT'71 wordt gesteld dat de economisch-technische ontwikkeling leidt tot stijging van de welvaart, maar ook verstreckende gevolgen heeft 'zowel in positieve als negatieve zin, voor het leven van het individu, van groepen van de bevolking en voor de samenleving als geheel. De resten van de doelstelling van het opbouwwerk uit de jaren 50 zijn nog steeds aanwezig, maar dan geldig verklaard voor de hele samenleving.

De uitbreiding van het werkterrein van het opbouwwerk van probleemgroepen en -gebieden van de Nederlandse samenleving vond plaats in het begin van de zestiger jaren. Het toenmalige ministerie van maatschappelijk werk kwam tot het inzicht dat de oorzaken van het disfunctioneren van groepen en gebieden gezocht kan worden in de samenleving als zodanig.

Verruiming doelstelling.

In de zelfde tijd kreeg de publikatie van G. Murray Ross, *Community Organization, Theory and Principles* grotere bekendheid in Nederland. De doelstelling aldus Ross van de community organization is 'verandering'. De uitgangspunten van de community organization zijn o.a.

- a. dat gemeenschappen van mensen, de capaciteit tot het verwerken van hun eigen problemen kunnen aankweken,
- b. dat de mensen eigenlijk deel behoren te nemen en medezeggenschap moeten hebben in de voornaamste veranderingen
- c. dat de mensen verandering willen en deze kunnen verwezenlijken
- d. dat veranderingen in de samenleving, die door de mensen zelf tot stand zijn gebracht, een betekenis en bestendigheid bezitten, die aan van buitenaf opgelegde veranderingen ontbreken.⁶⁾

Bij het accepteren van deze 'filosofie' van de community organization door het departement⁷⁾ is de doelstelling van het opbouwwerk verruimd tot de fundamentele democratisering en is het werkterrein uitgebreid tot de totale samenleving.

In de jaren na deze verruiming is het beleid van CRM principieel niet gewijzigd. Naar aanleiding van de gebeurtenissen in het jaar 1966 (Provo) waarin 'het onbehagen' over de 'bestuurders' (regentenmentaliteit) en de Tweede Kamerverkiezingen in 1967 waarbij voor het eerst op grote schaal gesproken werd over de afstand kiezer/gekozenen heeft men een nadere specificatie aangebracht.

Het dichter bij elkaar brengen van bestuurder en bestuurde en overal waar dit kan geïnteresseerde burgers te betrekken bij de beleidsvorming en de uitvoering van het werk, en 'het werk' betekent in dit geval de welzijnsbevordering. Deze taak is dan weggelegd voor een tak van het opbouwwerk die nog niet ter sprake is gekomen: het territoriale opbouwwerk dat gezien moet worden als een ruimere voortzetting van het opbouwwerk in de ontwikkelingsgebieden. De vroegere provinciale stichtingen voor maatschappelijk werk, later provinciale opbouworganen geheten en nu betiteld als Provinciale Raden voor Overleg en Advies houden zich evenals de Regionale Raden voor Overleg en Advies en de Stedelijke raden voor overleg en advies met het territoriale opbouwwerk bezig.

Beperkte mogelijkheden.

Kan het opbouwwerk bijdragen aan de uitbreiding van de politieke democratie naar andere sectoren van het maatschappelijk leven m.a.w. kunnen de

organisaties die het opbouwwerk uitvoeren bijdragen aan de fundamentele democratisering? Bij de beantwoording van deze vraag moet er m.i. van worden uitgegaan dat democratisering inhoudt een gelijke(re) verdeling van macht, dus onttrekking van macht aan anderen. Dit is een harde politieke zaak.⁸⁾ De groepen waar het opbouwwerk zich traditioneel mee bezighoudt, woonwagengebouwen, Ambonnezen e.d., inwoners van stimuleringsgebieden en bewoners van oude stadswijken en saneringsbuurten zijn niet de aangewezen groepen om deze gelijke verdeling van macht tot stand te brengen b.v. op terreinen die zeker van invloed zijn op het algemeen welzijn zoals b.v. onderwijs⁹⁾ ruimtelijke ordening.¹⁰⁾ Bovendien is het opbouwwerk er door de zeer gebrekkige publiciteit¹¹⁾ er nog steeds niet in geslaagd grote groepen van de bevolking te activeren mee te denken en mee te beslissen over zaken betreffende het algemeen welzijn.

De groepen die wel bij hun pogingen om vorm te geven aan het woon- en leefmilieu de publiciteit zoeken en krijgen, de actiegroepen, zullen bij het streven naar verwezenlijking van hun doeleinden niet onmiddellijk naar de organisaties voor het opbouwwerk stappen. De onbekendheid ervan speelt hier een rol, benevens de vrees van de aktievoerders door het opbouwwerk 'ingekoppeld' te worden. Geen onterechte vrees gezien de grote nadruk in het opbouwwerk op aanpassing. Bovendien de beslissingen worden genomen door de politieke-bestuurlijke structuur en set is dus zinvoller deze direkt te benaderen dan via bijv. de R.O.A.'s. In het territoriale karakter van het opbouwwerk ligt nog een beperking voor de mogelijkheden tot democratisering. Welzijnsproblemen trekken zich in de regel weinig aan van de grenzen van gemeenten, regio's en provincies en wellicht zijn 'funktionele organisaties' de meest aangewezen kaders om de participatie tot zijn recht te laten komen. Het wezen en de oorsprong van de participatie is n.l. niet gelegen in een min of meer vaag welzijnsstreven, maar komt voort uit een direkte en persoonlijke identifikatie met een specifiek probleem of belang. Funktionele aktiekaders, landelijk georganiseerd hebben het grote voordeel, dat zij op elk politiek-bestuurlijk niveau kunnen op-

treden'.¹²⁾

Ook de ROA's, belangrijke instellingen voor de uitvoering van het opbouwwerk vormen een belemmering bij het waarmaken van de doelstelling ervan. In de eerste plaats door de bijzondere ingewikkelde samenstelling, van het bestuur waarin zitting hebben de overheid, het funktioneel en konfessioneel verzuilde partikulier initiatief en de geïnteresseerde burger, die als hij zijn participatie waar wil maken in het niet valt bij de bureaucratie van overheid enerzijds en die van het p.i. anderzijds. In de tweede plaats zijn er ondermeer door de stichtingsvorm geen waarborgen voor openheid en openbaarheid. In de derde plaats hebben de ROA's geen enkele bevoegdheid zodat de overheid eventuele adviezen naast zich neer kan leggen. Ten vierde: de ROA's zijn met handen en voeten gebonden aan de subsidiërende overheid, die op geen enkele manier bereid zal zijn een stukje van haar macht af te staan.

Kortom, de mogelijkheden van het opbouwwerk om belangrijke terreinen in de samenleving zijn zeer beperkt en als de burger zich dat realiseert zal hij ook bedenken dat hij zijn vrije tijd nuttiger besteedt, als hij de sanitaire voorzieningen in zijn woning verbetert en uitbreidt dan aan het omturnen van bestuurders d.m.v. het opbouwwerk.

H. v. DIJK

1. Het is moeilijk bij het schrijven over het opbouwwerk als mogelijkheid tot participatie voorbij te gaan aan de fundamentele studie van drs. Bram Peper: 'Afbraak van het opbouwwerk? Een beleidssociologische kritiek' Mens en Maatschappij, 44 jrg. nr. 2, maart/april 1969 blz. 113 en verder. Zonder altijd direkt naar dit artikel te verwijzen kan gesteld worden, dat het voor mij het uitgangspunt is geweest.
2. Bram Peper noemt als begin van het opbouwwerk het buurt- en volkshuiswerk van voor W.O. II en de Centrale Vereniging voor de Opbouw van Drenthe van 1926. Het leek mij echter voldoende het opbouwwerk gevoerd door het Ministerie van Maatschappelijk Werk te beginnen bij het ontstaan van het Ministerie van Maatschappelijk Werk in 1952.

3. Jo Boer, Opbouwwerk, Loghum Slaterus, 1968 p. 27
4. In 'Sociale Planning', Nationale Raad voor Maatschappelijk Werk, 1966, wordt uitgebreid ingegaan op de band maatschappelijk werk opbouwwerk p. 121 e.v.
5. Deze theorie is als uitgangspunt voor een beleid te simpel. Zie voor een kritiek op Ogburn's theorie; R. M. Mac Joan en C. H. Page, Society, Londen 1962 p. 575
6. Jo Boer komt de verdienste toe G. Murray Ross in Nederland grotere bekendheid te hebben gegeven. Zie Opbouwwerk p. 51 e.v.
7. De mens in zijn samenleving, uitgave Min. van Mawe 1958
8. Over de samenhang opbouwwerk-politiek: T. Grootheest: 'De verhouding van de samenlevingsopbouw tot de politiek' in Het beleid van het Ministerie C.R.M. t.a.v. de samenlevingsopbouw en de maatschappelijke dienstverlening, preadvies voor het congres van de Ned. Ver. voor Maatschappelijk Werk 'Humanitas' 1969, p. 9
9. Het onderwijs is ook binnen het aandachtsveld van het o.w. gekomen, NIMO Bulletin 44e jrg. nr. 7/8 met als centraal thema onderwijsopbouw en -vernieuwing en de participatie daarin.
10. De samenhang tussen ruimtelijke ordening en samenlevingsopbouw wordt bestudeerd. (M.v.T. '71 p. 22)
11. G. v. d. Valk; Publiciteit in het opbouwwerk, een niet doordachte zaak. NIMO Bulletin 4e jrg., nr. 7/8, p. 227
12. T. van Grootheest: Preadvies Humanitas p. 8-9

J.A.T.

In het ledenorgaan, waarvan we nu niet meer weten of het nu van van Mens tot Mens heet of Humanitas Bouwstenen, dat nu op de persen zit, staat een artikel over een J.A.T. (Jongeren Advies Telefoon). Er zijn nogal wat afdelingen van Humanitas bezig te denken over een Jongeren Advies Centrum. Buiten de grote steden is zo'n instelling moeilijk te verwezenlijken. Wellicht kan een J.A.T. toch in een behoefte voorzien. Meer over een J.A.T. in het a.s. ledenorgaan.

vD

Betuttelde bejaarden

Waarschijnlijk vloeit het gedeeltelijk voort uit mijn eigen leeftijd — ik ben bijna drieënzestig jaar en mijn echtgenoot is al AOW'er!! — dat ik steeds meer geïrriteerd werd als ik gevoelige en natuurlijk goedbedoelde, zelfs door 'deskundigen' geschreven artikelen lees over de bejaarden. Maar ik dacht dat het ook voortkwam uit mijn veelvuldige contacten met ouder wordende mensen gedurende vele jaren als medewerkster in de geestelijke verzorging van het Humanistisch Verbond en uit mijn taak als bestuurster van een bejaardentehuis dat nu ruim twee jaar in gebruik is. Ik proef in bedoelde artikelen vaak die oude smaak van liefdadigheid van tientallen jaren geleden: 'We moeten wat voor ze doen.' Zo kreeg ik ook een kriebelig gevoel bij het lezen van het artikel 'Groepsmaatschappelijk werk voor bejaarden', in het februarinummer van Humanitas.

Er staan zeer verstandige opmerkingen in dit artikel maar ik heb er niets nieuws in aangetroffen. Ik dacht dat we de ervaringen van mej. van Lelyveld van de Hervormde Stichting van Maatschappelijk Werk niet nodig hebben, omdat we binnen Humanitas op dit gebied van groepsgesprekken vele voorbeelden kunnen vinden. Maar men merkt dit niet zo op omdat die gesprekken niet geleid worden door 'gespecialiseerde, deskundige, in methodiek geschoolde maatschappelijk werkers'. Zo langzamerhand krijgt men het gevoel dat er niets meer verantwoord kan gebeuren op het sociale, culturele vlak zonder deskundige, opgeleide en vooral gespecialiseerde beroepskrachten. Daar zou ik **onze** bejaarden in Humanitas nu wel eens over willen horen. Juist in onze vereniging behoort een groot deel van het ledenbestand en vooral van bestuurders en medewerkers tot die leeftijdsgroep van boven zestig jaar. De bejaarden staan momenteel in het middelpunt van de belangstelling van politici, maatschappelijk werkers, journalisten en tv. Roerende verhalen horen en lezen we over de eenzaamheid van **de** bejaarde; de geestelijke ontreding in een chaotische maatschappij waar **de** bejaarden de dupe van zijn enzovoort, enzovoort.

Over één ding kunnen we het eens zijn — veel bejaarden hebben een onvoldoende inkomen. Daar moet hard aan gewerkt worden; evenals aan goede, aangepaste huisvesting en voldoende hulp indien dit permanent of tijdelijk nodig is. Maar dan blijven er nog andere noden over en daar wordt m.i. tegenwoordig aardig mee 'geleurd'. Er worden vele kreten geslaakt maar wat bedoelt men er mee? Mag ik enkele zinnen citeren uit ons eigen kaderblad: 'Het sociaal-culturele groepswerk wil primair mogelijkheden tot verdere vorming geven.'

'Door de snelle maatschappelijke ontwikkelingen dreigen **de(!)** bejaarden steeds meer vervreemd te raken van de moderne samenleving'. 'Men is te oud om de kudde (!) bij te houden'. En wat is dan de conclusie van het hele artikel? Wij (Humanitas?) zouden daar wel van alles aan willen gaan doen, maar het kan niet; want het aantal in deze methodiek geschoolde maatschappelijke werkers is te gering. Maar ... 'soms moet eerst aangetoond worden dat er een vraag bestaat wil er aanbod komen'. Mag ik hieruit concluderen dat men dus nog niet zeker weet of er inderdaad zo'n grote behoefte bestaat bij **de** bejaarden aan deze gespecialiseerde beroepskrachten? Want **de** bejaarden zelf komen helemaal niet aan het woord.

Anders ouder worden.

Daarom lijkt het me zeer wenselijk dat we — misschien in groepsgesprekken?? — kennis gaan nemen van de uitstekende nota van de Tweede Kamerfractie van de Partij van de Arbeid 'Anders ouder worden'. In deze nota wijst men er voortdurend op dat bejaarden zelf bij alle werkzaamheden betrokken moeten worden. Men ijvert voor een landelijke Raad voor Bejaardenvraagstukken, die ondermeer de regering zou moeten adviseren en waarin naast onafhankelijke deskundigen in ieder geval bejaardenorganisaties en de Nederlandse Federatie voor Bejaardenzorg betrokken moeten worden.

Verder meent men, dat in alle adviesorganen (provinciaal, regionaal en stedelijk) betreffende bejaardenwerk vertegenwoordigers van bejaarden zitting moeten hebben; dat de dienstverlening aan ouderen uit de sfeer van liefdewerk en betutteling moet worden gehaald zowel in tehuizen als daarbuiten en dat daartoe ten eerste nodig is het

geven van medezeggenschap aan bejaarden. Dit geldt voor de besturen van tehuizen en instellingen van gezinszorg, voor dienstencentra, voor bejaardencommissies, voor buurt- en wijkcentra en voor alle vergelijkbare organen en instituten.

'Het gaat niet aan steeds maar te beslissen over de hoofden van de bejaarden heen'.

Dit zijn enige aanhalingen uit een uitvoerig rapport waar alle facetten van de problematiek van de ouder worden de mens aan de orde worden gesteld en waar men inderdaad de bejaarde benadert als een volwaardig individu. Deze nota is een zeer praktische visie op de toekomst.

Een experiment.

En mag ik tot slot wijzen op het experiment in drie steden n.l. tot het instellen van Centrales van vrijwilligers die o.l.v. een beroepskracht gaan werken voor: bejaarden, jeugdigen, kinderbescherming, telefonische hulpdiensten, bijzondere actie- en projectgroepen en voor activiteiten op sport- en cultureel gebied? Deze proef van één jaar, financieel mogelijk gemaakt door CRM, lijkt mij zeer belangrijk en ik hoop dat ook Humanitas daarbij betrokken is.

Veel vrijwilligerswerk als: burenhulp, bejaardenbezoek, opvang sleutelkinderen enz. komt niet voldoende van de grond omdat er geen coördinerende, deskundige kracht is die op een centraal punt altijd bereikbaar is en kan zorgen voor verantwoorde begeleiding, selectie en scholing van de vrijwillige medewerkers.

Vaak hoort men terecht de klacht van maatschappelijke werkers dat men geen vrijwillige medewerk(st)er kan vinden om een bepaalde cliënt(e) verder te helpen met b.v. eenvoudige hand- en spandiensten of voor een gezellig bezoekje.

Via deze Centrales zou dit veel beter mogelijk zijn. A. TREURNIET-WIERSMA

Desalniettemin en evenwel nochtans...

De voornaamste punten van kritiek in bovenstaande reactie op het artikel 'Groepsmaatschappelijk werk voor bejaarden' zijn:

1. De deskundigen zullen het wel weer uitmaken;
2. Men spreekt veel te gemakkelijk over de bejaarden;

3. De bejaarden zelf komen niet aan het woord.

Onder het kopje 'Groepswerk in soorten' gaf ik in het genoemde artikel een overzicht over de diverse vormen van groepswerk. De bedoeling hiervan was, duidelijk te maken dat het groeps-maatschappelijk werk inderdaad iets apart is: een methodiek van het maatschappelijk werk. Daarom begrijp ik dit punt van kritiek niet. Door het terrein van de beroepskracht scherper te omlijnen komen tegelijk de mogelijkheden voor de vrijwilliger duidelijker in beeld. Of bedoelt mevrouw Treurniet te zeggen, dat op het terrein van de maatschappelijke dienstverlening helemaal geen professionals thuishoren? Ik kan het nauwelijks geloven.

De opmerking dat men al te vaak generaliserend over **de** bejaarden spreekt kan ik onderschrijven. Voor een deel komt dat doordat de situatie van het oudere bevolkingsdeel nog te weinig onderzocht is. Overigens komt in het

hele artikel éénmaal **de** bejaarden voor. Dat de bejaarden zelf niet aan het woord kwamen in genoemd artikel is juist. Het leek me ook niet nodig, omdat ik niet meer wilde doen dan de aandacht vestigen op een nieuwe methode van het maatschappelijk werk die onder andere voor de hulpverlening aan bepaalde bejaarden van belang is.

Vanwaar de wat kregelige toon in dit antwoord aan de schrijfster van het ingezonden stuk? Omdat ik volledig sta achter haar vurig pleidooi om onderhand eens op te houden met onze betutteling van **de** bejaarden. Het **beroer-**de is echter dat dit ook al weer een kreet aan het worden is. De landelijke sectieraad bejaardenwerk van Humanitas is zich zeer diepgaand aan het bezinnen op de vraag wat wij vanuit Humanitas kunnen doen om de oudere mens volledig te betrekken in het maatschappelijk gebeuren. Het blijkt bijzonder moeilijk om hier-

over iets concreets te zeggen. In de eerste plaats moet je voorkomen, dat ook dit weer niet een vorm van betutteling wordt. In de tweede plaats is het geven van inspraak bij alles wat voor bejaarden gebeurt een veel te beperkte doelstelling: als volwaardige burgers moeten ze invloed hebben op heel de gang van zaken in onze samenleving. In de derde plaats mik je met deze doelstelling in feite op een maatschappelijke omwenteling. In de vierde plaats blijkt bij herhaling dat een groot deel van de huidige bejaarden helemaal geen zin heeft om het woord te nemen. Een politieke partij kan gemakkelijk zeggen — overigens ben ik blij **dát** ze het zegt — dat de bejaarden inspraak moeten krijgen in allerlei toestanden. Van ons verwacht men terecht dat we iets verstandigs zeggen over het **hoe** en dat we het in onze eigen kring waarmaken. Waarmee **niét** gezegd wil zijn, dat u de eerste jaren niets meer van ons hoort!

Intussen blijft staan dat er bejaarden zijn die gewoon hulp nodig hebben. Ook de maatschappelijk werker als 'beroepshelper' stoot hierop. En dan is het zijn taak om met overleg te werk te gaan. Wanneer nu blijkt dat het groepsmaatschappelijk werk in bepaalde gevallen een goede methode is moet dit toch wel in het kaderblad toegelicht worden.

BEN DROSTE

Het vervolg op 'meer aandacht voor de benadeelde'

De lezers van ons blad hebben in het speciale nummer van maart kennis kunnen nemen van een werkstuk van onze Sectieraad reclassering, getiteld 'Meer aandacht voor de benadeelde'. Weliswaar ontvingen wij hierop uit de eigen kring geen reacties — het onderwerp is dan ook minder eenvoudig dan het op het eerste gezicht lijkt — maar wellicht dat die of gene gedacht heeft: en wat gebeurt er nu verder.

Door omstandigheden buiten onze wil is ons betoog eerder buiten onze rijen in bespreking geweest dan in onze vereniging zelf, met uitzondering van het hoofdbestuur. Op het zelfde moment namelijk dat het werkstuk naar de drukker zou gaan vernamen wij van het congres 'Slachtoffer van delicten' dat inmiddels op 26 en 27 maart jl. in Nijmegen is gehouden. Dit congres dat door de gezamenlijke criminologische dispuuten werd georganiseerd en veel belangstelling kreeg, werd ook door onze sectieraad bijgewoond, terwijl het werkstuk in de documentatiemap was

opgenomen. Het oogstte vrij veel waardering. Het congres was boeiend — binnenkort verschijnt het verslag bij de uitgeverij Bosch en Keuning — maar had niet de bedoeling om op dat moment reeds tot concrete resultaten te leiden. Tenzij men daaronder de mededeling van staatssecretaris Wiersma zou willen rangschikken, die aankondigde dat hij zeer spoedig een wetsontwerp tot regeling van vergoedingen aan slachtoffers van agressieve criminaliteit zou indienen. Een beperking — de agressieve delicten zijn verre in de minderheid — waarmede de congresdeelnemers het niet eens waren. De hulpverlening aan gedupeerden kwam er op het congres het meest af. Vandaar dat onze sectieraad besloot om juist aan dit aspect alle aandacht te gaan geven en te trachten tot concrete plannen te komen. Het onderwerp is echter nog zo nieuw, dat alleen overleg met vele anderen ons wellicht de sleutel in handen zal kunnen geven hoe deze hulpverlening zal moeten worden georganiseerd. Daarbij ho-

pen wij dat naast deskundigen ook veel vrijwilligers zich met onze plannenmakerij zullen willen bezighouden en onze aktie ondersteunen. Welke afdeling wil hiertoe eens het spits afbijten? Maar ook van onze professionele krachten vragen wij een positief meedenken. Hun inbreng is van veel belang. Vandaar dat wij ook hen tot een gesprek zullen uitnodigen. Want al zijn de sectieleden bereid om als gangmakers te fungeren, zij zijn nu eenmaal slechts een uiterst klein deel van de vereniging. Veel meer hens aan dek zijn nodig om onze plannen te doen slagen. Reeds is ons gebleken dat er in allerlei kringen belangstelling bestaat. Zo bijvoorbeeld had de Vincentiusvereniging — een vrijwilligersorganisatie in katholieke kring — een zelfde projekt op stapel staan. Nadat gebleken was dat er tussen de staf van Vincentius en ons veel overeenstemming bleek te bestaan, werd besloten om waar mogelijk samen te werken.

P.H.

Nou hoort U 't eens van een ander

Welzijnsraden onder de loupe.

Het komt mij niet waarschijnlijk voor, dat u zich herinnert wat er precies stond, in het preadvies voor het congres 1969 van ons aller vereniging Humanitas. Wellicht bent u zelfs vergeten dat dit preadvies de wat wijldopige titel droeg: 'Het beleid van het Ministerie van C.R.M. ten aanzien van de samenlevingsopbouw en maatschappelijke dienstverlening'.

Om uw geheugen wat op te frissen volgen hieronder enkele citaten uit dit preadvies:

'Wat met name de maatschappelijke dienstverlening en andere zachte sectoren van welzijnsbehartiging op dit moment bedreigt, is dat elke wijk, elk gehucht en elk dorp zijn competentie-loos planningsorgaan krijgt, hetgeen tot gevolg kan hebben dat elke functionele sector en elke categorale sector gedwongen wordt op datzelfde niveau en alle daarboven liggende, tot vorming van eigen overkoepelende organen te komen. Het zal dan zeker niet lang duren of de functionarissen van die organen zullen hun voornaamste taak vinden in het bezighouden van elkaar. Het mag dan misschien noodzakelijk zijn dat voor elke soldaat aan het front 50 soldaten ter beschikking zijn achter het front, voor de maatschappelijke dienstverlening lijkt dit geen navolgenswaardig voorbeeld. Waarmee maar gezegd wil zijn dat gewaakt moet worden tegen milieuvervuiling veroorzaakt door een teveel aan overkoepelende organen.'

En dan stond er ook nog dit:

'Getwijfeld moet worden aan het nuttig effect op de overzichtelijkheid van de structuur door het in het leven roepen van organen op verschillende niveaus, wanneer niet de bevoegdheden van deze organen als zodanig en de daaruit voortvloeiende bevoegdheden ten opzichte van elkaar zijn geregeld. Eveneens is het de vraag of deze organisatorische bovenbouw niet een onevenredige omvang gaat aannemen in verhouding tot de uitvoerende 'onderbouw'. Dit zou op de duur een verstikkende uitwerking kunnen hebben op deze onderbouw, in plaats van wat nagestreefd wordt, een verruimende.'

Om alles nog eens duidelijk te illustreren werd op het congres aan de deelnemers een zeer dun, doch rijkelijk geïllustreerd geschrift ter hand gesteld

'Wegwijzer in koepeltjesland'.

Sommige mensen meenden uit de wat badinerende toon van dit geschrift te moeten opmaken, dat wat er in stond niet ernstig gemeend was. Dat was echter wel het geval en misschien was het toch wel goed geweest dat er bij te vermelden.

Waarom dit teruggrijpen op deze publicaties?

Ten eerste omdat deze zaak nog steeds bijzonder actueel is, hetgeen bevestigd wordt door het door het Ministerie van C.R.M. opgestelde en op ruime schaal verspreide Memorandum Voorbereiding Wetgeving Maatschappelijk en Cultureel Welzijn van juni 1970. In dit Memorandum komt de Radenstructuur weer heel duidelijk op de proppen nu als basis voor de beleidsvoorbereiding op het terrein van het maatschappelijk en cultureel welzijn.

Dat wij deze structuur al exact hadden voorspeld in juni 1969 was mogelijk door het ijverig en nauwgezet navolgen van begrotingen, concept-subsidieregelingen e.d. afkomstig van het Ministerie van C.R.M.

De tweede reden om op dit alles terug te komen is gelegen in het feit, dat onlangs is verschenen een publikatie van de Stichting Instituut voor Onderzoek voor Overheidsuitgaven onder de titel 'Verlaging van de Verhoging' met als ondertitel 'een onderzoek naar de mogelijke beperking van enige overheidsuitgaven' *). In dit rapport wordt een apart hoofdstuk gewijd aan het onderwerp 'Welzijnsraden', zoals die in het eerder genoemde Memorandum voorkomen. Dit hoofdstuk eindigt met een conclusie waarvan het laatste gedeelte hieronder volgt:

'het ontworpen stelsel, dat coördinatie en samenwerking tot stand moet brengen met het oog op een doelmatiger besteding van de subsidies is nodeloos ingewikkeld en daardoor zo kostbaar dat het zijn doel voorbij schiet. Er moeten andere wegen voor gevonden worden. De vele tientallen miljoenen guldens die dit plan gaat kosten kunnen gezien de uiterst wankel motivering beter aan de welzijnsactiviteiten zelf besteed worden of in handen worden gelaten van de bevolking, zodat die haar welzijn in meerdere mate zelf kan blijven behartigen.'

Dit citaat maakt duidelijk wat wij bedoelden toen we dit stukje als titel

meegaven 'Nu hoort u 't eens van een ander'. * Uitgave Kluwer Deventer

Wat kost het radenplan?

De uitspraak, dat men dit geld wellicht beter kan besteden aan de welzijnsactiviteiten zelf, is zeker het overwegen waard. De stelling dat men de vele tientallen miljoenen guldens wellicht beter in handen kan laten van de bevolking zodat die in meerdere mate haar eigen welzijn kan behartigen, is minder steekhoudend want volgens de berekening van het Instituut zijn de jaarlijkse kosten plm. 40 miljoen en dat betekent dus per hoofd van de bevolking f 3,— per jaar of nog geen 6 cent per week. Daar doe je niet zo veel mee. Een fles sherry van een beetje kwaliteit kost al gauw f 10,— en om daar nou drie jaar voor te gaan sparen, dat is toch wel wat omslachtig. Maar kost het 'maar' 40 miljoen?

In de publikatie wordt er vanuitgegaan dat er 750 (jāwel zeventienhonderd en vijftig) welzijnsraden tot stand zouden moeten worden gebracht, onderverdeeld in zogenaamde functionele raden en raden voor overleg en advies.

Nu wordt in de publikatie gesteld, dat deze raden minimaal zullen kosten inclusief de personeelslasten f 50.000,— per stuk. Dit nu waarde lezer kunnen we rustig vergeten:

Hieronder volgt de personeelsbezetting van drie Raden van Overleg en advies in middelgrote steden (plm. 150.000 inwoners)

Raad A	3 dir. en staf
	2 admin. krachten
Raad B	10 dir. + staf
	5 admin. krachten
Raad C	3 dir. en staf
	1 admin. kracht
Totaal	24 functionarissen + admin. krachten.

Dat is gemiddeld 8 per orgaan.

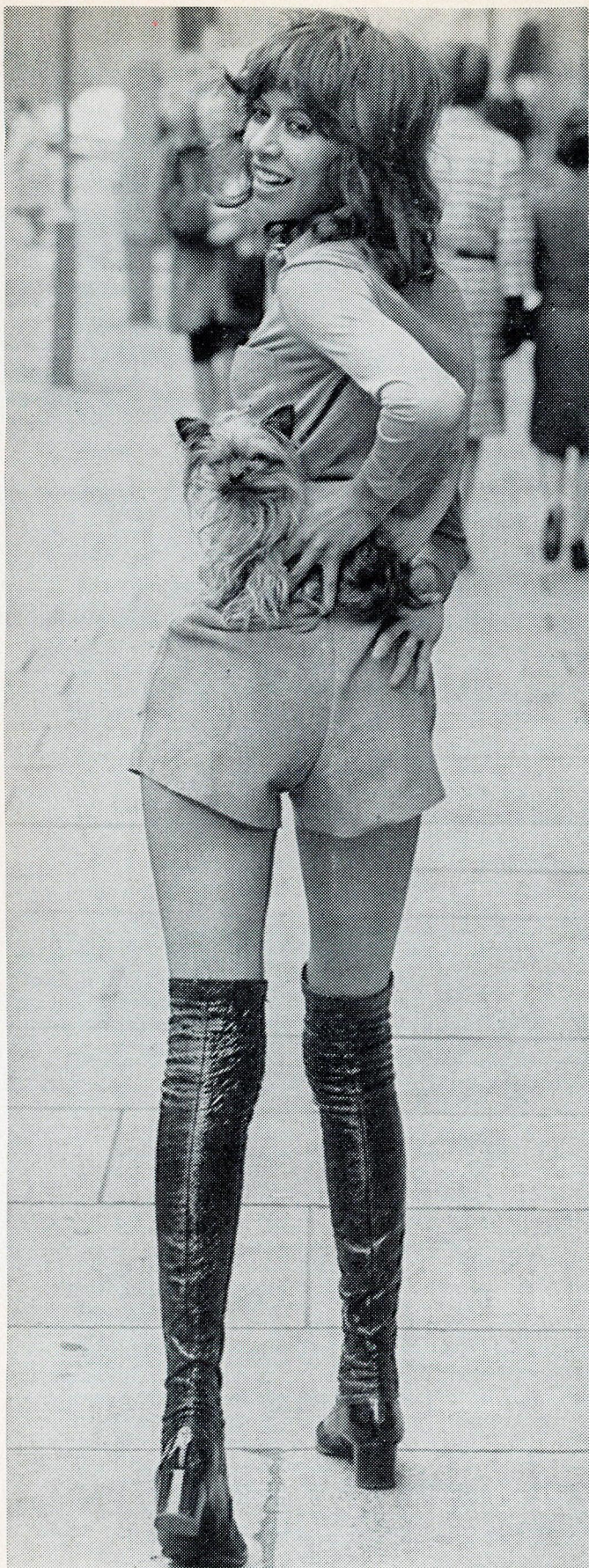
Moeten die acht mensen tesamen leven van f 50.000,— per jaar waar dan nog alle andere kosten verbonden aan de werkzaamheden van deze Raden af moeten?

Het is duidelijk die f 50.000,— moeten op zijn minst verdubbeld worden en dan komen we niet op 40 miljoen maar op 80 miljoen.

Zijn we er dan?

Neen, dan zijn we er nog lang niet want deze Raden heten niet voor niets

(Vervolg op pagina 36)



Onze tijd

de vrouw van deze tijd
staat boven op haar rechten,
baas in eigen buik
en wat daar zo bij hoort.
maar als een man
in Parijs of daar omtrent
verordonneert:
't wordt maxi,
't wordt mini,
't wordt midi,
of hot pants,
ja, dan, dan . . .

Schaalverandering in de maatschappelijke dienstverlening

In vele sectoren van de samenleving constateert men processen van schaalverandering. Men denke b.v. aan de fusies in het bedrijfsleven, de omschakeling van de zelfstandige middenstand, de sanering in de agrarische sektor, de grote mammoetscholen etc.

Ook ten aanzien van de maatschappelijke dienstverlening zijn externe krachten werkzaam, die een schaalverandering bewerkstelligen.

Het is echter de vraag, of dit proces louter en alleen door invloeden van buiten af in een bepaalde richting geleid dient te worden.

Veeleer zal dit proces intern door de betrokken organisaties in de juiste banen moeten worden gestuurd.

Om dit proces op een harmonische wijze te realiseren, is er allereerst een principiële bereidheid tot samenwerking noodzakelijk op landelijk/provinciaal en vooral op plaatselijk nivo.

De nadruk wordt gelegd op de samenwerking op lokaal nivo, omdat de samenwerking in de concrete uitvoering hier uiteindelijk tot stand zal moeten komen. Een andere reden waarom het grondvlak zo benadrukt wordt, is het feit dat de burger bij de konkretisering van een optimale dienstverlening de kans zal moeten hebben actief mee te doen. De mogelijkheid tot meer inspraak in het welzijnsbeleid heeft slechts kans van slagen, wanneer men de burger betreft in aangelegenheden, die zijn directe woon- en leefmilieu betreffen.

Gelet op deze participatiegedachte verdient het daarom aanbeveling het proces van schaalverandering in de maatschappelijke dienstverlening van onder op te stimuleren en mede daarom is het noodzakelijk dat men op landelijk en provinciaal nivo het proces in deze richting blijft stuwen.

Zonder een uitgebalanceerde definitie te willen geven, kan wel gezegd worden, dat onder schaalvergroting in het maatschappelijk werk (zoals deze thans — nog — in discussie is) over het algemeen wordt verstaan het creëren van één samenwerkingsverband door een aantal tot dusverre gescheiden opererende werkeenheden (instellingen) met ieder hun eigen doelstelling en werkterrein.

Deze schaalvergroting kan men vanuit drie aspecten bezien:

- de omvang van het dienstenpakket kwa werkvormen van maatschappelijk werk;
- de omvang van de te bereiken bevolkingsgroep in levensbeschouwelijke gedifferentieerdheid;
- de omvang van de te bereiken bevolkingsgroep vanuit geografisch oogpunt bezien.

Welk aspect van schaalvergroting men ook het belangrijkste vindt, het is duidelijk dat er aan elke schaalverandering slechts één doelstelling ten grondslag mag liggen: de verbetering van de hulpverlening ten behoeve van de klient. Uitgaande van deze doelstelling is het uitermate belangrijk te weten, wat de burger (wie hij dan ook moge wezen) van dit alles vindt.

Teneinde niet al te zeer te theoretiseren is het nuttig te rade te gaan bij de concrete situatie in de provincie om

van daaruit te pogen een beter zicht te krijgen op deze materie en eventueel wegen en middelen aan te geven ter verandering c.q. verbetering.

Hearings.

Als achtergrondinformatie kan vermeld worden, dat onderstaande cijfers ontleend zijn aan een tweetal hearings, waarin een viertal plannen van de 4 provinciale samenwerkingsorganen inzake de regionalisatie van de maatschappelijke dienstverlening aan de plaatselijke instellingen waren voorgelegd.

De meest saillante punten uit deze hearings zijn:

- van de door vier provinciale samenwerkingsorganen genodigde instellingen was in zijn totaliteit 33 pct. afwezig;
- gaat men de afwezige instellingen onder verdelen naar hun signatuur, dan blijkt:
- dat 51 pct. van de gereformeerde instellingen niet gerepresenteerd was;
- dat van de hervormde instellingen 32 pct. niet aanwezig was op de hearings;
- dat van de katholieke instellingen 30 pct. niet is verschenen;
- en dat Humanitas onverdeeld gunstig uit de bus komt, omdat slechts één afdeling (of 14 pct.) geen acte de presence gaf.

Wat betreft de konkrete voorkeur c.q. keuze voor één van de vier plannen inzake de regionalisering van de maatschappelijke dienstverlening kan worden gezegd dat slechts 35 pct. van de plaatselijke instellingen zich min of meer duidelijk heeft uitgesproken voor een der plannen.

Deze duidelijkheid t.a.v. de regionalisering was bij de hervormde en gereformeerde instellingen het geringste; door respectievelijk 28 pct. en 24 pct. der instellingen werd uitgesproken welke kartering men de meest juiste achtte. De bereidheid om tot een daadwerkelijke samenwerking in de uitvoering over te gaan bleek op de hearings bij de katholieke instellingen en bij de afdelingen van Humanitas veel groter te zijn; respectievelijk 41 pct. en 72 pct. van de plaatselijke instellingen sprak zich concreet uit wat betreft de regionale planning van de maatschappelijke dienstverlening.

Konklusies?

Wanneer men deze uitkomsten overziet, dan kan men niet anders dan onder veel voorbehoud enkele konklusies trekken. Met name moet men (nog afgezien van de representativiteit) de nodige prudentie betrachten ten aanzien van de weergegeven uitkomsten, omdat:

- uit de verslagen niet kon worden opgemaakt, of de sprekers slechts een persoonlijke mening weer gaven dan wel namens het bestuur spraken;
- het nog moeilijker is te achterhalen, of de uitgesproken meningen ook door de achterban van de desbetreffende instelling (juist hier zou van de medeverantwoordelijkheid van de burger gebruik gemaakt dient te worden) wordt gedragen.

Zou men toch onder het nodige voorbehoud enige konklusies willen trekken, dan kan gezegd worden:

- Het uitgangspunt dat regionalisatie noodzakelijk is voor een doelmatige dienstverlening in de provincie is op de hearings niet bekritiseerd.
- Ook het proces van veralgemenisering van de maatschappelijke dienstverlening is niet aangevochten.
- Tevens zijn de maatstaven ter bepaling van de optimale omvang van regionale instituten niet tegengesproken, hoewel er naar verhouding vrij grote instellingen zullen gaan ontstaan.

Nieuwe uitgaven

Gezien bovenstaande konklusies zou het ten zeerste aan te bevelen zijn, om de instellingen die op beide hearings verstek lieten gaan, alsnog te benaderen teneinde een vollediger beeld te krijgen.

Als besluit kan gezegd worden, dat op landelijk en provinciaal nivo veel meer dan op lokaal nivo de wenselijkheid tot een verhoging van de doelmatigheid in de uitvoering wordt onderschreven en daarmee samenhangend een streven naar en de bereidheid tot meer samenwerking van tot nu toe gescheiden opererende instellingen.

Wegens status quo-overwegingen is de bereidheid tot meer samenwerking op het grondvlak in mindere mate aanwezig, terwijl juist daàr de samenwerking in het uitvoerende vlak concreet gestalte moet krijgen.

Teneinde nu in de maatschappelijke dienstverlening een optimaal structuurpatroon te realiseren, waarbij de dienstverlening ten dienste van de totale bevolking staat, zal het noodzakelijk zijn de burger actief te betrekken bij het werken aan een meer doelmatige dienstverlening en bij de welzijnsbehartiging in de ruimste zin.

Gelet op het in gang gezette proces betreffende de samenlevingsopbouw laat Humanitas van haar kant niet de gelegenheid voorbij gaan haar leden actief te doen participeren.

Wel is het wenselijk, dat niet alleen de niet-kerkelijk-georiënteerden actief mede werken, maar dat de totale bevolking zich verantwoordelijk gaat voelen voor het wel en wee in onze samenleving.

Dit te stimuleren is een moeizaam proces, maar zal uiteindelijk resulteren in een op de burger afgestemd welzijnsbeleid.

B. HAKKENBROEK

'De mensen hebben geen leven'.

door dr. J. A. Weijel, is een psycho-sociale studie van een Amsterdamse psychiater over een nieuwe sociale 'ziekte' de welzijnsnood.

Aan de hand van een aantal praktijkvoorbeelden wordt duidelijk gemaakt wat de ontstaansgronden zijn voor deze 'sociale ziekte' en welke genezingswijzen er mogelijk zijn.

Het is een uiterst leesbaar boekje, dat tot nadere reflectie over onze plaats in onze welvaartsstaat dwingt.

(Uitgave De Erven F. Bohn
Haarlem, prijs f 9,50)

'Inleiding tot beleidsvoering voor maatschappelijke werkers', is de Nederlandse vertaling van het gelijknamige Engelse werkje 'Introduction to administration for social workers' door Joyce Warham, dat in 1967 voor het eerst in Engeland is verschenen.

Het boekje, dat vertaald is door dra C. J. van Breeschoten, bestaat uit twee delen, t.w. een min of meer theoretisch gedeelte waarin in vogelvlucht een aantal elementen uit de organisatieleer en organisatie sociologie gepresenteerd worden en een meer praktisch gedeelte waarin de beleidsvoering in het maatschappelijk werk aan de orde komt. De schrijfster is er in geslaagd om in kort bestek een redelijke fundering te geven van een aantal beleidsvoeringsaspecten, waarmee bij een maatschappelijk werk organisatie rekening gehouden moet worden.

Jammer dat de titel wat misleidend is, wij hadden liever gezien dat de titel 'Inleiding tot beleidsvoering in het maatschappelijk werk' was gekozen, want de wijze waarop de inbreng in de beleidsvoering door de maatschappelijk werkers tot stand kan komen, komt niet of nauwelijks ter sprake.

'Inleiding tot beleidsvoering', is een uitgave van Van Loghem Slaterus — Sociale bibliotheek; prijs f 12,50.

W. P.

KADERBLAD EEN NIEUW TIJDSCHRIFT.

delikt en delinkwent

Onder dit kopje maakten wij in het vorige nummer van het kaderblad melding van de samenvoeging van enkele bladen op het gebied van jeugdzaken. Omdat het een samenvoeging was was het eigenlijk geen echt nieuw blad. Uit de reclame weten we dat het bijvoeglijk

naamwoord 'nieuw' goed doet verkopen. We gebruiken nu weer het woord nieuw met het doel een tijdschrift onder de aandacht te brengen dat voortgekomen is uit het Tijdschrift voor Strafrecht. In het eerste nummer van 'delikt en delinkwent' is onder de titel 'Wat ons beweegt' een uiteenzetting over het te voeren redactionele beleid afgedrukt en dat klinkt aantrekkelijk.

Delikt en delinkwent biedt leerstof aan iedereen die in het strafrecht in de ruimste zin van het woord is geïnteresseerd. Men streeft dan ook naar een bevordering van de samenwerking tussen mensen, die in de uiteenlopende disciplines zijn gevormd. De samenstelling van de redactie is al een vorm van samenwerking. Men treft er aan een sociologisch georiënteerd kriminoloog, de psycholoog, de psychiater en de maatschappelijk werker. Tevens wil men een kritische houding ten opzichte van de wetgever bij eventuele vernieuwingen in het strafrecht en ten opzichte van de wijze waarop het recht in de dagelijkse praktijk van regering, politie, rechterlijke macht, balie, preventie onderzoek, vervolging, berechting en executie, vorm en inhoud krijgt.

Het redactionele uitgangspunt heeft in nummer 1 zowel als nummer 2 al duidelijk gestalte gekregen. Mr. Kuiterbrouwer legt verband tussen de mensenrechten (Nixon en De Jong) over het schulden de uitspraak van twee regeringsleiders zijn van verdachten met name Charles Manson en de Ambonnezen van Wassenaar.

tualliteit die de redactie nastreeft — het eerste nummer kwam uit in november 1970 — is daarmee recht gedaan.

P. J. A. ter Hoeven analyseert de memorie van Toelichting op de begroting van het departement van Justitie en tracht door middel van deze analyse er achter te komen wat het maatschappijbeeld is van waaruit de MvT is geschreven. Hij komt tot een wat pessimistische uitspraak.

In het tweede nummer onder meer een artikel over rassendiskriminatie en het Nederlandse Strafrecht en W. H. Nagel schrijft over 'De plaats van de t.b.r.' Het tijdschrift kent ook een aantal rubrieken, o.a. Rechtspraak reclassering, forensische psychiatrie, Kinderrecht en Kinderbescherming, waarvan terzijde wordt opgemerkt dat de lay-out niet tot lezen uitnodigt.

vD

Stick er niet in

Dat is de titel van een foldertje, uitgegeven door de volksbond tegen drankmisbruik. Het gaat zoals de slogan — en ook de inhoud — suggereert om drugs.

Het schijnt een voorlichtingsfolder te zijn, maar open deuren intrappen is wat anders dan voorlichten. Ter illustratie dit citaat: 'opium en opiaten (opium, heroïne en morfine) zijn zeer verslavende middelen en onderdrukken het centraal zenuwstelsel'. Nou, nou daar kijken we van op.

Nog een zinnetje: het verschijnsel doet zich namelijk voor dat een groot aantal jonge mensen — wellicht om de werkelijkheid te ontvluchten — behoefte heeft aan zogenaamde 'zielsverruimende of aktiverende middelen'.

Open deur kan je niet meer intrappen maar je kan er wel door naar binnengaan en dat doen de 'voorlichters' niet. Zo zou het aardig zijn om dat tussen zinnetje eens wat uit te werken en na te gaan welke 'werkelijkheid' wordt ontvlucht. Is die werkelijkheid misschien dan de 'gezonde' maatschappij die volgens de folder zonodig behouden moet worden? De samenstellers hadden eens moeten gaan praten met een Amsterdams clubhuisleider. Die zal zeker een ander beeld over de gezonde maatschappij geven dan b.v. de zes vooraanstaande huisartsen die steun hebben betuigd aan dr. Kruisinga, de staatssecretaris, en die instemmend worden geciteerd. Diezelfde artsen hebben ook een boekje doen verschijnen waarin drugs op een hoop worden gegooid met communistische ondermijnende activiteiten, verwording en zedelijk verval.

Er is behoefte aan goede voorlichting, en waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen soft en hard drugs. Dat is de eerste stap op weg naar hulpverlening aan die gebruiker die erom vraagt, maar als die voorlichting alleen maar afschrikt, dan ben je nog verder af van het bereiken van de doelstellingen. We vragen ons af of juist de volksbond die hulp kan geven. Voorlopig gokken we op de vrijwillige medewerkers van Release, de medewerkers van jongeren adviescentra en psychiaters.

Je laten voorlichten over drugs door de volksbond is hetzelfde als je laten voorlichten over de pil door de paus.

vd.

Jeugd onder drug

Dé granaat, Theo van der Wal.

Een verzameling feiten, meningen en citaten.

Een collectief werkstuk gebaseerd op resultaten van zuiver wetenschappelijk onderzoek, vergaard uit de hele wereldliteratuur, samengebracht met bijdragen over kunst, authentieke interviews en discussies.

Dat is de weergave van de tekst op de titelpagina. Waarom zo uitgebreid? Omdat hier de 'ellende al begint'. Als er gesproken wordt over meningen die gebaseerd zijn op wetenschappelijk onderzoek, dan denk je toch op zijn minst aan een sociologisch onderzoek. Daar is geen sprake van. Feiten vergaren uit de wereldliteratuur kan een zinnige methode van onderzoek zijn. Dat is dan een inhoudsanalyse. Je verwacht dan tenminste een literatuurlijst achter in het boekje. Die is er niet. Als men een wetenschappelijk verantwoorde inhoudsanalyse doet, dan moet er, bijvoorbeeld in een inleiding staan welke keuzekriteria je hebt gehanteerd. Ook daarnaar zoek je tevergeefs. Het predikaat 'wetenschappelijk' is in ieder geval niet van toepassing op dit boekje. Dit boekje is wetenschappelijk gezien frauduleus.

Wat heeft de samenstellers van dit boekje dan toch geleid? Mijns inziens de gedachte dat het koste wat het koste duidelijk moest worden dat soft drugs (miriuna en hasjies) ten onrechte soft (=zacht) worden genoemd, en dat ze op één lijn dienen te worden gesteld met opium, heroïne, morfine, barbituraten, wekaminen, amfetaminen enz. enz. Als je dat wetenschappelijk wilt doen, dan dien je uit te gaan van een hypothese die luidt: Er is geen verschil tussen hard drugs enerzijds en soft drugs anderzijds. Vervolgens wijd je onderzoek aan de ene soort en dan aan de andere en dan trek je aan het eind de conclusie: er is geen verschil of er is wel verschil. Deze lijn hebben de samenstellers niet gevolgd. Alles behalve wetenschappelijk onderzoek wordt er met de haren bijgesleurd om de soft drugs in een kwaad daglicht te stellen. Het begint al in het voorwoord; daar komt de revolutie al op de proppen naast een kunstbeschouwing over individueel geëngageerde kunst. Als je nu toch een emmer aan het leeggooien bent kan er, dacht ik, toch ook een woordje af voor de maatschappelijk geëngageerde kunst. Maar nee hoor.

Ook wordt er in het voorwoord nog

even gesteld dat het jeugdbeleid niet bij C. R. M. maar bij Sociale Zaken en Volksgezondheid thuisheeft.

Een merkwaardige zin is ook de volgende: 'Dit boekje is geen verlengstuk van welk ministerie of welke politieke partij dan ook'. Dit is gewoon een leugen omdat inmiddels met zekerheid is vastgesteld dat Sociale Zaken en Volksgezondheid dit boekje ruim heeft gefinancierd. Nu kan zo'n boekje ondanks de subsidiëring best een ander geluid laten horen dan het departement dat de gelden verstrekt. Maar er is gerede aanleiding tot twijfel aan de onafhankelijkheid. De op deze bladzijde besproken folder gaat eveneens uit van het feit dat er geen onderscheid is tussen soft en hard drugs. Dat ontbreken van dat onderscheid is er volgens de samenstellers van de folders ingebracht op verzoek van dr. P. Siderius, één van de hoogste ambtenaren van het beide uitgaven subsidiërende departement.

Het boekje staat vol van de kromredeningen om toch maar aan te kunnen tonen dat er geen onderscheid gemaakt kan worden. Er wordt gesteld dat mariuana en hasjies geneesmiddelen zijn en daarom even gevaarlijk als de hard drugs die ook als geneesmiddel worden gebruikt. In het zelfde boekje — het is bijna niet te geloven — wordt gesteld dat de softdrugs nauwelijks toegepast worden als geneesmiddel. Tot zo'n uitspraak kom je als je een farmacologisch probleem te lijf gaat met de etymologische*) afleiding van het woord drug.

Deze merkwaardige gang van zaken wordt dan nog gelardeerd met uitspraken zoals: Het heeft een stoere klank, lekker ruig, komt aan onze hang naar vooral uitheemse gewoonten tegemoet, kortom, je voelt je een hele Piet, als je er mee te maken hebt.

Alle onwetenschappelijke uitspraken citeren zou te veel zijn. Er is geen middel ongebruikt gelaten om soft drugs en de gebruikers ervan in een kwaad daglicht te stellen. Sexualiteit, revolutie, Flower Power en wat dies meer zij worden op een gigantische hoop gegooid. Als we de samenstellers mogen geloven dan zijn gebruikers van genoemde middelen probleemgevallen, afgezien van het feit of zij constante gebruikers zijn of mensen die maar een enkele keer een stiekeme roken. Als dit boekje leidraad wordt — en wij vrezen dat het dat in wezen al is — voor een drugbeleid, dan vallen er slachtoffers. De handel voltrekt zich in de

Gale en het smartlapeffect

De IKOR-televisie zond enige tijd geleden een film uit over het meisje Gale Parsons. Het was een gerekonstrueerd beeld van haar leven dat begon in 1950. Een half jaar later zat ze al in een kindertehuis, want ze was ongewenst door haar moeder. Toen ze bijna twintig jaar later stierf, had ze een tocht langs 14 kindertehuizen, een paar ziekenhuizen en een vrouwengevangenis achter de rug. Doodsoorzaak: gebruik van hard drug; vnl.: heroïne en barbituraten. De uitzending is bekeken door 1.360.000 mensen en is later nog eens herhaald. En nu is er nog een tijdschriftachtige toestand uitgekomen — de uitgeverij noemt het een tijdboek — waarin alles nog eens in gedrukte vorm aan de lezer wordt voorgeschoteld. Op de titelpagina: Het trieste relaas van een negentienjarig meisje. GALE IS DOOD. GALE is dead, in woord en beeld. Inderdaad 'in woord en beeld'. Er is een 3-stuivers-beeld-romannetje van gemaakt, waar je akelig van wordt en kennelijk met de bedoeling er een financieel slaatje uit te slaan. Smartlappen brengen nu éénmaal geld op.. Uit het feit dat de televisiefilm, die zonder commerciële bijbedoelingen is uitgezonden — verwerkt is tot een tijdboek blijkt dat de commercie weer voor niets staat.

Toch willen wij de uitgave niet helemaal veroordelen. Gale's geschiedenis leert een paar dingen.

Ten eerste: zij is niet de enige met dergelijke belevenissen; ten tweede: een jeugdbeleid omvat meer dan een jeugden jongerenbeleid, zoals dat door C.R.M. wordt gevoerd, een kinderbeschermingsbeleid dat door Justitie wordt gevoerd, een drugbeleid dat door volksgezondheid wordt gevoerd en een zedelijkheidswetgeving zoals dat door Justitie wordt gevoerd.

Er dienen verbindingen gelegd te worden tussen al die werksoorten om tot een beleid, gericht op preventie, te

komen.

Wat zou er nu moeten gebeuren om op den duur tot preventie te komen. Dat is een zaak van lange adem. Van de huidige regeringskoalitie, of een eventuele voortzetting ervan na de verkiezingen is niet veel te verwachten. Het particulier initiatief zou dus zelf de formulering van een dergelijk beleid ter hand moeten nemen. Dat p.i., zoals de organisaties voor Geestelijke Volksgezondheid, voor maatschappelijke dienstverlening, diverse J.A.C.'s, Release, NVSH, Bond van Wetenschappelijke Arbeiders en nog wat georganiseerde en ongeorganiseerde toestanden bezittende intellect — zowel in de persoon van vrijwilligers als beroepskrachten — genoeg om beleidsuitgangspunten gebaseerd op onderzoek te formuleren. Op korte termijn zouden er op de deelgebieden (eventueel harde) acties gevoerd kunnen worden. Sociale Zaken en Volksgezondheid moet onder druk gezet worden enerzijds om de subsidiëring van tendentieuze voorlichting over drugs te staken (de elders in dit blad besproken folder 'Stick er niet in' en het boekje 'Jeugd onder drug' zijn door Sociale Zaken gesubsidieerd) en anderzijds om uitvoering van het ondermeer door prof. Stalpers voorgestelde drugbeleid te verkrijgen. Dit houdt in dat voor soft drugs ongeveer een zelfde regeling wordt gehanteerd als voor alcohol. Dit is noodzakelijk om de handel in hard drugs effectief te kunnen bestrijden. Het geld dat voor deze korte termijn acties nodig is, zou beschikbaar kunnen worden gesteld door de uitgever van 'Gale is dood', Semper Agendo N.V., Stationsstraat 48B, Apeldoorn. De grootte van het ter beschikking te stellen bedrag is gelijk aan de winst die op deze uitgave wordt gemaakt. Iedereen kope dus het tijdboek 'Gale is dood'. Op die manier zou het vrijblijvende smartlap-effect omgebogen worden tot een gerichte actie. H. VAN DIJK

illegaliteit. Zoals overal en altijd is de handel erop uit klanten te kweken. De drughandel, die verschoven is van het onderling vriendschappelijk verkopen van enkele grammen, naar een professionele groothandel — schuwt er niet voor om bijvoorbeeld opium dat wel een verslavende werking heeft door de hasjiesj te mengen. Bovendien tracht de handelaar in het contact met de hash-

koper zijn voorradige wekaminen, amfetaminen, heroïne e.d. te verkopen. Indien men de handel van soft drugs niet legaliseert blijft deze onvoorstelbare situatie voortbestaan. Wij beloven de staatssecretaris Kruisinga**) dat wij hem in zijn beleid 'hinderlijk blijven volgen.

HvD

*) woordafleidkundig

**) (of zijn opvolger.)

Drie citaten

Drie citaten uit 'Advies van de Raad voor jeugdvorming inzake het druggebruik':

Elke gemeenschap heeft zijn roesmiddelen. Zo zijn in onze cultuur alcohol en tabak volkomen aanvaard, hoewel beide genotmiddelen aantoonbaar schadelijk zijn (wellicht zelfs schadelijker dan hasjiesj en mariuana). Vanuit bepaalde kringen wordt dit ook wel erkend, maar daarbij wordt dan tevens gesteld dat deze middelen cultuur-eigen zijn en dusdanig vergroeid met de samenleving dat het ondoenlijk lijkt te proberen ze alsnog uit te bannen.

Cannabis wordt dus mede veroordeeld omdat het 'cultuurvreemd' is (alsof kunstmanen en hormoneninjecties dat niet zouden zijn). De Raad meent dat dit een overleefde norm is. Als er in onze cultuur een duidelijke belangstelling voor een tot nu toe meer in oosterse landen gebruikt genotmiddel is dan zou dat anno 1970 per definitie een cultuur-eigen trend genoemd moeten worden, zeker voor de nieuwe generatie. Ook in dit opzicht dient mondiaal te worden gedacht.

Cannabis wordt door velen gezien en gevreesd als het symbool van de underground en als een bedreiging van de autoritaire prestatie cultuur. Was vroeger het gebruik van hasjiesj en mariuana een kwestie van een handjevol artiesten (geijkte devianten), thans dreigt een niet gering deel van de nieuwe generatie zich tot deze habitus te bekennen. Een groot aantal gedragsverschijnselen wordt dan teruggebracht op het (vermeende) gebruik van drugs. De Raad is van mening dat het gebruik van hasjiesj en mariuana niet meer is dan 'een' onderdeel van het totale gedragspatroon van de underground. Wanneer men de ideologie van de underground onvoldoende kent, is het onjuist wél het gebruik van cannabis te verbieden en niet tegelijkertijd andere gedragsuitingen die in de ogen van vele burgers minstens even verwerpelijk geacht moeten worden (b.v. communes). Men zoekt naar een 'zondebok' en vindt ten deze steun bij de opiumwet.

DE KRANT 'HUMANITAS' BOUWSTENEN' EN DE REACTIES.

Het traditionele ledenorgaan heeft er voor één keer wat anders uit gezien. De bedoeling ervan was om eens uit de doeken te doen dat Humanitas grote waarde hecht aan alle mensen die de uitvoering van het maatschappelijk werk, gezinsverzorging en de andere werksoorten mogelijk maken door hun financiële steun, morele steun en door het geven van een stukje vrije tijd zoals veel bestuurders doen.

Het beroepsapparaat kan daardoor werken aan de oplossing van vele individuele problemen. Er zijn echter ook — en wie weet dan niet — nog maatschappelijke problemen, die om een oplossing vragen. Het algemeen welzijn vereist dus, naast het individueel welzijn, de nodige aandacht. Over dat algemeen welzijn heeft iedereen wel een mening gevormd. Die mening is van belang om daarover van gedachten te wisselen b.v. binnen Humanitas.

Daarom is er in de ledenkrant gevraagd aan de leden om een antwoordstrook in te sturen, zodat de afdelingen zouden weten wie over allerlei welzijnszaken zouden willen praten.

De namen van de inzenders zijn inmiddels via de gewesten naar de afdelingen gestuurd en vandaar gaan ze naar de afdelingen. Enkele afdelingen hebben inmiddels al vergaderingen belegd om te pogen een antwoord te vinden op de vraag: 'Hoe betrekken we onze leden meer bij de bevordering van het welzijn, en wat kunnen we daarbij aanpakken.' Dit zijn goede initiatieven geweest. Bij andere afdelingen weer, leven er plannen om dit te doen.

In het eerstkomende nummer van het ledenorgaan wordt er weer aandacht besteed aan het betrekken van de leden bij het wel en wee van de samenleving. Laten de besturen inmiddels aan het werk blijven en vergaderingen uitschrijven. De gewestelijk en/of landelijke functionarissen zijn te allen tijde bereid om te adviseren, om een inleiding te houden en wat dies meer zij.

UTRECHT en de inspraak.

In heel wat dagbladen is aandacht besteed aan een opmerkelijk initiatief dat is genomen door het Utrechtse provinciale bestuur. Het heeft aan de inwoners van midden- en zuid-oost Utrecht een krant gestuurd, waarin zoveel mogelijk zaken over het straatplan 'uit de

dossiers worden gedaan'. Bovendien is op de laatste pagina van de krant die 'Inspraak' heet, de 'streekplanenquête' afgedrukt, door middel waarvan de bewoners van dit gebied, naast de geplande hearings, hun zegje over het streekplan kunnen doen.

In het kader van dit berichtje kunnen we niet ingaan op de verdiensten van het streekplan zelf — het ontbreekt ons als niet-inwoner van dit gebied aan de nodige kennis over de streek — maar wel kan er wat gezegd worden over dit initiatief van Provinciale Staten, dat getuigt van goede wil om de inspraak bij de ruimtelijke ordening op één of andere manier gestalte te geven. Het heeft daarbij advies gevraagd aan het provinciaal opbouworgaan van de provincie Utrecht en men heeft dat gekregen.

Als dit berichtje verschijnt is er al een flink deel van de inspraak procedure gerealiseerd; de hearings, die naast de enquête een belangrijk middel zijn om te weten te komen wat de burger denkt, zijn al achter de rug en hopelijk hebben veel mensen van deze gelegenheid gebruik gemaakt.

vd

CRECHES VOOR KINDEREN VAN NIET-GEHUWDE WERKENDE MOEDERS.

De Centrale Vereniging van Organisaties voor hulpverlening aan niet-gehuwde moeders deelt via een schrijven het volgende mee: In enkele tehuizen voor niet-gehuwde moeders is een proef genomen met het organiseren van een crèche voor kinderen van niet-gehuwde werkende moeders. Deze crèche is een aparte eenheid en functioneert zelfstandig naast het tehuis waar de niet-gehuwde moeder voor en na de bevalling verblijft.

Daar deze proef geslaagd blijkt te zijn, hebben de volgende tehuizen besloten dergelijke crèches te openen:

Huize De Haven te Den Haag

Huize Hubertus te Amsterdam

Huize Klein Henegouwen te Rotterdam

Stichting Moederheil te Breda

Huize St. Maartenspoort te Maastricht

St. Paulastichting te Oosterbeek.

Het blijkt dat deze vorm van hulpverlening aan niet-gehuwde werkende moeders door meerdere tehuizen geboden wordt (ook voor weduwen en gescheiden werkende vrouwen) zodat bovenstaand lijstje niet volledig is. In Utrecht vindt

bijvoorbeeld een dergelijk initiatief plaats. Misschien is het dienstig plaatselijk na te gaan, of daar ook deze faciliteiten geboden worden.

WERKGEMEENSCHAP WELZIJNSZORG

In het kaderblad van januari/februari 1970 stond een oproep aan de beleidsfunctionarissen in de welzijnszorg. Doel van deze oproep: de oprichting van een vereniging voor beleidsfunctionarissen in de welzijnszorg.

In het kaderblad van juli/augustus 1970 werd verslag gedaan van de vorderingen betreffende de vereniging.

Inmiddels is men weer een stap verder: men gaat over tot de oprichting van een stichting 'Werkgemeenschap welzijnszorg', die de voorbereiding van de 'Vereniging Werkgemeenschap Welzijnszorg' op zich neemt. Men sluit daarbij aan op een traditie in het welzijnswerk, die wel eens de 'stichtingitus' wordt genoemd.

De activiteiten die de werkgemeenschap zal gaan verrichten zijn o.m. 'studie over de organisatie structuur en het functioneren van de welzijnszorg, wetgevingsarbeid, buitenlandse kontakten, reacties op actuele gebeurtenissen enz.'

Op 6 mei a.s. gaat men in Utrecht er over praten en men stelt zich voor dat die bijeenkomst een constituerende vergadering zal zijn,

vd

(Vervolg van pagina 30)

Raden van Overleg en Advies, er moet dus overlegd worden en wie nemen aan dat overleg deel? Voor een niet onbelangrijk deel functionarissen van instellingen die ook door de overheid worden gesubsidieerd. Zij maken zelfs vaak deel uit van het bestuur van deze Raden. Het is naar mijn mening juist dat ook deze kosten worden 'toegerekend' aan de Raden. Het is natuurlijk moeilijk te schatten hoe hoog deze kosten zijn, maar f 30.000,— per Raad lijkt mij niet te hoog.

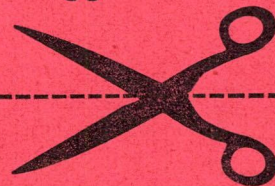
Dat verhoogt de kosten weer eens met meer dan 20 miljoen, zodat de totale kosten ruim boven de 100 miljoen zullen komen en het is zelfs niet onwaarschijnlijk dat 150 miljoen 'gehaald' kan worden. Toch eens overwegen of dat nu moet.

T.v.Gr.

Vingerwijzing,

u wellicht ten overvloede
verstrekt door
NRC Handelsblad:

Dus waarom bent u nog geen abonnee?



Bon

- ☐ Ik wil die krant 4 weken op proef, voor de halve prijs (f.3,30)
- ☐ 2 weken gratis plus tot wederopzegging, een abonnement voor f.21,45 per kwartaal

Ik maak nog geen geld over
maar wacht eerst uw bericht af.

Naam

Adres

Plaats

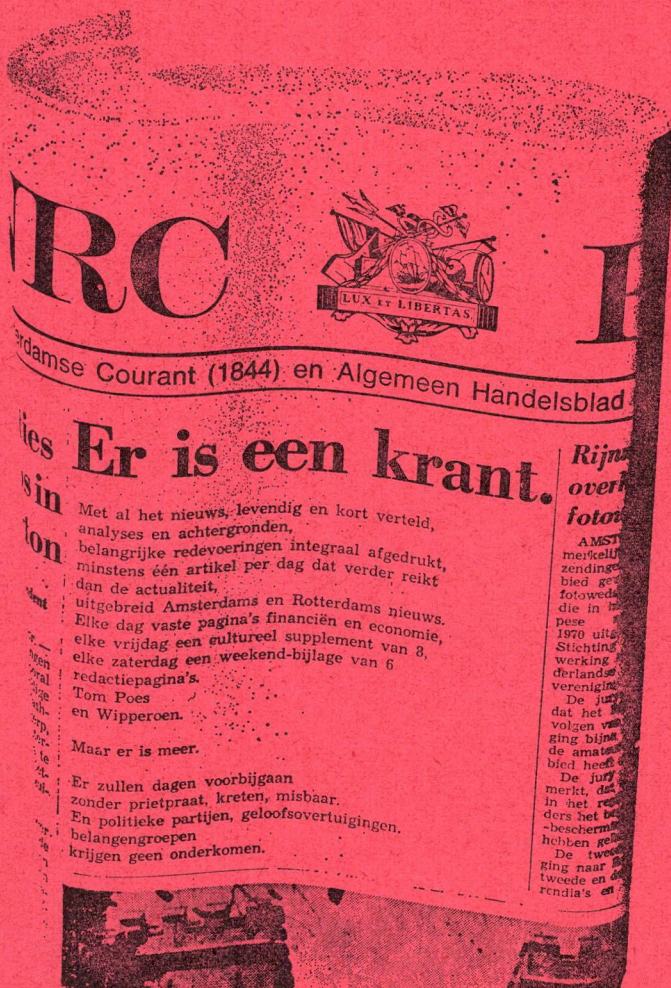
Zend deze bon (of schrijf een briefje)
in open envelop zonder postzegel
aan NRC Handelsblad,
Antwoordnummer 534, Rotterdam.

Hu 3

of bel voor kennismaking

010-14 72 11, toestel 3000

020-23 98 11, toestel 100



juni 1971 - 26 ste jaargang no. 3 - verschijnt eenmaal per twee maanden